

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 29·35·69, 628·37·04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 21·07·57, 628·90·17

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00·503 W A R S Z A W A
TELEFAX: 29·40·89

BS/363/70/92

PIENIĄDZE NA CO DZIEN

Komunikat z badań

Warszawa, sierpień 1992 r.

UWAGA: Przedruk materiałów CBOS w całości lub w części oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone wyłącznie z podaniem źródła.

Codzienne możliwości finansowe zdecydowanej większości polskich rodzin kształtowały się w końcu I kwartału w granicach 1-1,5 miliona zł na osobę miesięcznie. W gorszej sytuacji są gospodarstwa domowe, w skład których wchodzi osoby bezrobotne. Niskie są również codzienne, dyspozycyjne fundusze rodzin rolników. Ogólnie najlepsza, choć bardzo zróżnicowana, jest sytuacja finansowa rodzin prywatnych przedsiębiorców.

Jednym z zagadnień poruszanych w przeprowadzonym pod koniec pierwszego kwartału br. badaniu¹ była sytuacja finansowa polskich rodzin. Wysokość dochodów przypadających na 1 osobę w gospodarstwach domowych ankietowanych² była znacznie zróżnicowana, przy czym przeważały gospodarstwa domowe o dochodach niższych od średniej³. Średnia arytmetyczna wynosi 1 milion 74 tysiące zł⁴, ale połowa respondentów miała w swych gospodarstwach do dyspozycji na jedną osobę miesięcznie nie więcej niż 860 tys. zł⁵.

---

¹ Badanie "Ekonomiczny wymiar życia codziennego" - zrealizowano w dniach od 23 marca do 8 kwietnia 1992 roku na 1823-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju.

² Respondentów zapytano, jaka jest wysokość łącznych miesięcznych dochodów pieniężnych w ich gospodarstwach domowych. Łączny miesięczny dochód był rozumiany jako wszystkie pieniądze wnoszone do domowego budżetu przez wszystkich domowników uzyskujących jakieś dochody, bez względu na ich źródło - czy to z pracy etatowej czy dodatkowej, z renty, zasiłku, stypendium itd. Dzieląc zadeklarowane kwoty przez wskazaną przez badanych liczbę osób pozostających z nimi we wspólnym gospodarstwie, otrzymaliśmy wysokość dochodów przypadających na jedną osobę.

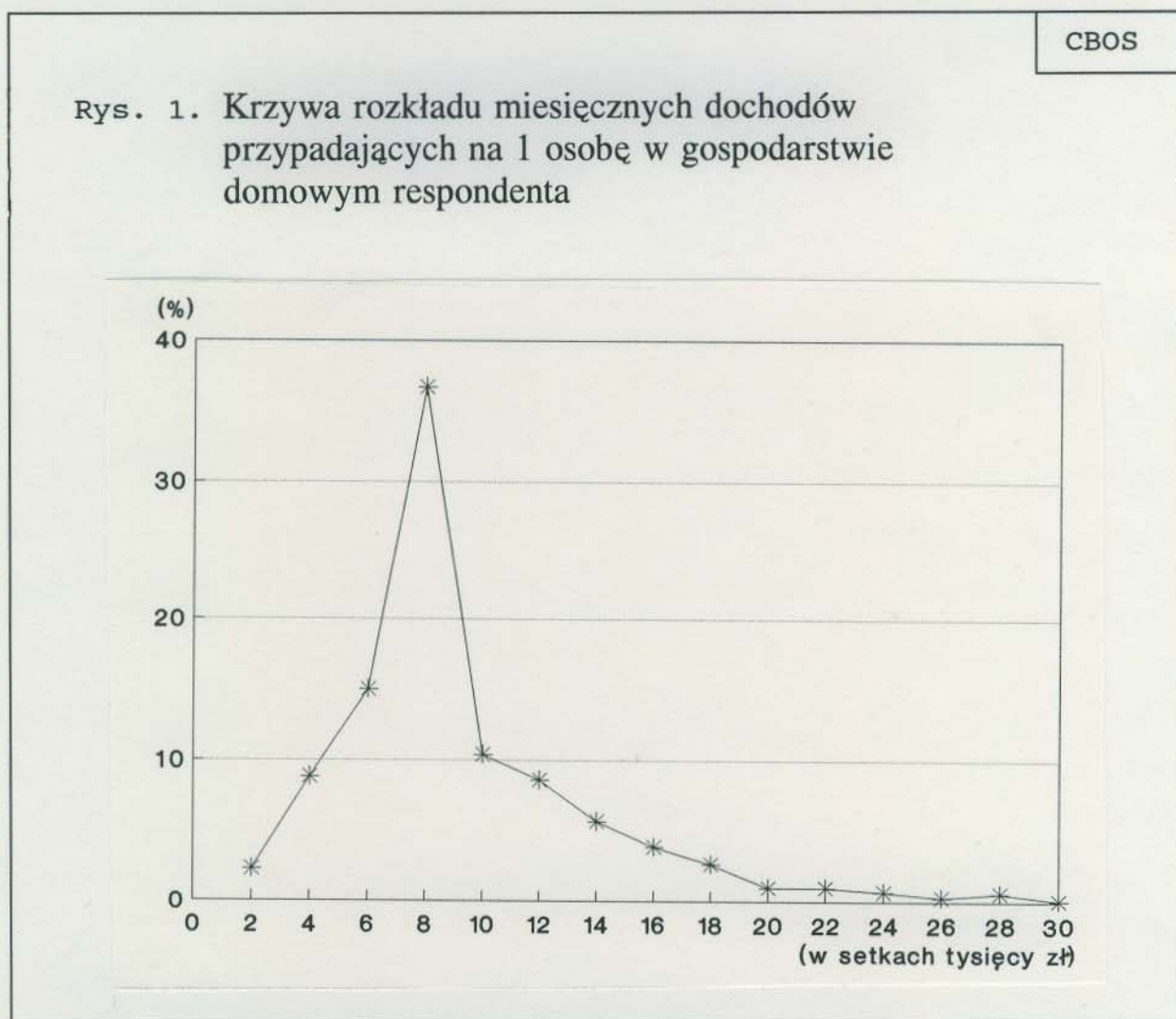
³ Asymetria dodatnia; wartość współczynnika skośności $S_x = +22,9$.

⁴ Wszystkie kwoty są podane w zaokrągleniu do tysiąca złotych.

⁵ Wartość mediany.

Oznacza to, że zdecydowana większość społeczeństwa dysponowała w swych rodzinach dość zbliżonymi, niewysokimi dochodami. Były one dużo niższe niż wąskiej zbiorowości rodzin o dochodach wysokich (w tej grupie trafiały się nawet sumy kilkudziesięciu milionów "na głowę"⁶⁾) - rysunek 1.

⁶ Skrajne przypadki bardzo wysokich dochodów, chociaż nieliczne, powodują jednak znaczące zawyżenie średniej arytmetycznej; wysoką wartość współczynnika zmienności ($V_x=135\%$); wyższą od średniej wartość odchylenia standardowego (1 451 tys. zł).

Korzystając z opisowych charakterystyk liczbowych pełnego rozkładu dochodu na 1 osobę, podzieliliśmy te dochody na pięć kategorii. Kategoria środkowa, nazwana dochodami "przeciętnymi", obejmuje kwoty od 801 tys. do 1 200 tys. zł. Mieści się w niej zarówno średnia arytmetyczna dochodów (1 074 tys.), jak też dochód występujący stosunkowo najczęściej (1 200 tys.)⁷ oraz dzielący zbiorowość badanych na połowy - "bogatszych" i "biedniejszych" (860 tys.)⁸. Dochodami przeciętnymi dysponowało 27% gospodarstw domowych.

Dochody na jedną osobę niższe od przeciętnych odnotowano w 45% gospodarstw. Wyróżniono tu dwa poziomy (przedziały 400-tysięczne) - dochody "niskie" (od 401 do 800 tys. na osobę miesięcznie), jakie miało 34% gospodarstw i "najniższe" (nie większe niż 400 tys. na osobę) - które były udziałem 11% rodzin reprezentowanych przez respondentów.

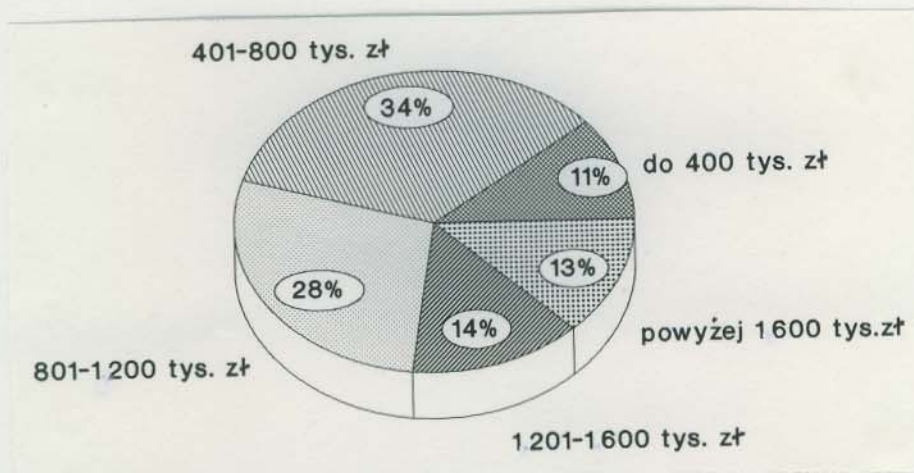
Dochody wyższe od przeciętnych miało 27% gospodarstw, z czego 14% mieści się w kategorii określonej przez nas jako dochody "wysokie" - 1 201 do 1 600 tys., a 13% w kategorii dochodów "najwyższych", powyżej 1 600 tys. zł na osobę miesięcznie (rys. 2).

---

⁷ Dominanta.

⁸ Mediana.

Rys. 2. Poziom dochodów miesięcznych na 1 osobę w gospodarstwie domowym wśród badanych osób

Zróżnicowanie poziomu dochodów na 1 osobę wiąże się z wieloma czynnikami, takimi jak: wielkość gospodarstwa domowego, liczba dzieci na utrzymaniu, miejsce zamieszkania rodziny. Istotny i znaczny jest też związek poziomu dochodów na 1 osobę z poziomem wykształcenia respondentów - reprezentantów rodzin. Najogólniej mówiąc, tendencja jest taka, że im większa rodzina, im więcej dzieci, im niższe wykształcenie respondenta, tym mniej pieniędzy przypadających na utrzymanie jednej osoby przy podziale rodzinnych dochodów (tab. 1 aneksu)⁹.

⁹ Szczegółowe zróżnicowania w zależności od cech socjodemograficznych badanych zamieszczono w tabelach aneksu.

Największe jednak różnice w codziennej sytuacji finansowej gospodarstw domowych występują w związku ze statusem społeczno-zawodowym badanych¹⁰(tab. 1).

Tabela 1

Grupa społeczno-zawodowa respondentów	Liczba badanych	Miesięczne dochody na 1 osobę w gospodarstwie domowym (w tys. zł)					Średnia arytmetyczna w tys. zł	Różnica średnich (grupa pierwsza = 100)
		Najniższe do 400	Niskie 401-800	Średnie 801-1200	Wysokie 1201-1600	Najwyższe pow. 1600		
		w procentach						
Kadra kierownicza i inteligencja	85	2	18	31	18	32	1 469	100
Prywatni przedsiębiorcy	50	8	22	12	32	26	2 318	*
Pozostali pracownicy umysłowi	162	4	28	26	21	20	1 224	83
Emeryci, renciści	595	5	28	36	16	14	1 147	78
Pracownicy fizyczno-umysłowi	58	2	41	35	12	10	957	65
Robotnicy wykwalifikowani	207	10	36	32	13	9	984	67
Robotnicy niewykwalifikowani	75	15	40	24	17	4	965	66
Rolnicy	133	32	41	13	9	5	743	51
Bezrobotni	132	20	56	15	4	5	796	54
O g ó ł e m	1758	11	34	28	14	13	1 074	x

* Zbiorowość prywatnych przedsiębiorców pominięto z uwagi na małą liczebność oraz niezwykle wysokie zróżnicowanie dochodów: $V_x=298\%$

Na pierwszym miejscu bezkonkurencyjnie lokowali się prywatni przedsiębiorcy. Średni dochód na 1 osobę w ich gospodarstwach domowych wynosił 2 318 tys. zł miesięcznie. Ponieważ grupa ta jest

¹⁰ Wartość miernika siły związku C Pearsona = 0,46.

jednak pod względem rzeczywistych dochodów niezwykle zróżnicowana¹¹, a przy tym nieliczna (50 osób), dane uzyskane na jej temat traktujemy jako hipotetyczne.

W relatywnie najkorzystniejszej na co dzień sytuacji finansowej były (poza wspomnianą grupą prywatnych przedsiębiorców) gospodarstwa domowe reprezentowane w badaniach przez respondentów z kadry kierowniczej i inteligencji. Na jedną osobę przypadło tu średnio miesięcznie 1 469 tys. zł.

Na drugim miejscu plasowali się pozostali pracownicy umysłowi, ze średnim dochodem na osobę wynoszącym 1 224 tys. zł, niższym w stosunku do kadr kierowniczych i inteligencji o 17%. Zbliżona była sytuacja grupy trzeciej, gospodarstw domowych reprezentowanych w badaniach przez rencistów i emerytów. Średnio mieli oni do dyspozycji miesięcznie 1 147 tys. zł na osobę¹², tj. o 7% mniej niż szeregowi pracownicy umysłowi.

Na miejscu czwartym, piątym i szóstym lokowali się kolejno - różniąc się istotnie rozkładem dochodów na osobę (zob. tab. 1), przy zarazem minimalnych różnicach w wyliczonych średnich - gospodarstwa domowe reprezentowane przez respondentów zatrudnionych jako pracownicy fizyczno-umysłowi (957 tys. zł na osobę miesięcznie), wykwalifikowani robotnicy (984 tys. zł) i robotnicy bez kwalifikacji (965 tys. zł). Te trzy grupy miały niższe przeciętne deklarowane dochody na osobę od rencistów i emerytów o około 16%, a od szeregowych pracowników umysłowych o około 21%.

---

¹¹ Wartość współczynnika zmienności $V_x=298\%$

¹² Według danych GUS - 1 115 tys. zł.

Najniższe dochody przypadają na gospodarstwa domowe reprezentowane przez rolników - o średnim dochodzie 743 tys. zł na osobę miesięcznie¹³ - oraz przez osoby bezrobotne - 796 tys. zł. W stosunku do rodzin reprezentowanych przez pracowników fizyczno-umysłowych oraz robotników, dochody na 1 osobę w rodzinach rolników oraz w gospodarstwach, w których są bezrobotni, były niższe o około 20%.

Choć rodziny bezrobotnych nominalnie plasowały się nieco powyżej chłopskich, to realnie ich sytuacja materialna jest niewątpliwie gorsza, gdyż nie mogą liczyć - jak rolnik - na istotne uzupełnienie domowego budżetu dochodami w naturze.

Najogólniej można stwierdzić, że gospodarstwa najuboższe - rolnicze i z bezrobotnymi - miały do dyspozycji na 1 członka rodziny mniej więcej połowę średniego dochodu przypadającego miesięcznie na jedną osobę w gospodarstwach domowych reprezentowanych przez kadre kierowniczą i inteligencję. Wszystkie zaś pozostałe gospodarstwa - z wyjątkiem reprezentowanych przez prywatnych przedsiębiorców - mniej więcej dwie trzecie.

A jak poziom i społeczne zróżnicowanie zamożności polskich rodzin mają się do ich potrzeb? W wywiadzie proszono rozmówców, aby przeprowadzili takie porównanie. Prawie połowa z nich (47%) uznała, że pieniężne dochody ich gospodarstw domowych są "o wiele za niskie w stosunku do potrzeb", a dalsze 37%, że są "nieco za niskie". A zatem aż 84% polskiego społeczeństwa ma poczucie deprivacji potrzeb

---

¹³ Według danych GUS - 793 tys. zł. Tylko dla gospodarstw chłopskich i emerytów istnieją aktualne dane publikowane przez GUS. Jednakże tak wysoka zbieżność naszych wyników w tych dwu zakresach świadczy, jak się wydaje, o wysokiej wiarygodności pozostałych informacji zgromadzonych w badaniu.

materialnych¹⁴. Tylko 15% badanych oceniło, że dochody w ich rodzinach są "na miarę potrzeb", a zaledwie 1% - że "przewyższają potrzeby".

Poczucie ubóstwa, niemożliwość zaspokojenia potrzeb materialnych występowało powszechnie (87-95%) wśród respondentów, w których rodzinach miesięczny dochód na osobę nie przekraczał 1 200 tys. zł. Spośród badanych, których dochody kształtowały się w granicach 1 201-1 600 tys. na osobę - trzy czwarte (74%) uważało, że dochody te nie gwarantują im zaspokojenia potrzeb bytowych. Tego samego zdania była również ponad połowa (57%) osób z rodzin o dochodach obiektywnie najwyższych, przekraczających 1 600 tys. zł na osobę miesięcznie.

Zważywszy na opisaną społeczną stratyfikację dochodów jest zrozumiałe, że zgodnie z nią występują również pewne społeczne różnice odczuć deprivacji materialnej, choć przy masowym charakterze zjawiska są to różnice niewielkie. Najpowszechniej (88-92%) deprivację odczuwali bezrobotni, rolnicy, robotnicy i pracownicy fizyczno-umysłowi (tab. 2 aneksu). Niewiele rzadziej (80-81%) - pracownicy umysłowi, włącznie z kadra kierowniczą i inteligencją, oraz renciści i emeryci. Poczucie frustracji wynikające z niemożliwości zaspokojenia potrzeb materialnych relatywnie najrzadziej (60%) było udziałem prywatnych przedsiębiorców.

---

¹⁴ Bardziej szczegółowe informacje można znaleźć w Komunikacie CBOS "Polacy o materialnym poziomie swojego życia", lipiec 1992 r.

*

*

*

Codzienne możliwości finansowe zdecydowanej większości gospodarstw domowych były pod koniec I kwartału br. dość wyrównane. Dochód przypadający na jedną osobę w rodzinach osób pracujących oraz emerytowanych wahał się średnio od około 1 miliona do 1,5 miliona złotych. W gorszej sytuacji były gospodarstwa domowe, w których skład wchodzi bezrobotni. Niskie były również codzienne, dyspozycyjne fundusze rodzin rolników, ale niewątpliwie podwyższały je dochody w naturze. Ogólnie najlepsza była sytuacja finansowa gospodarstw domowych większości prywatnych przedsiębiorców. Skrajnie wysokie dochody tej grupy powodują, że kwoty, jakie przypadają na 1 osobę w badanych gospodarstwach domowych, były statystycznie bardzo zróżnicowane.

Ponad osiem dziesiątych rodzin nie było w stanie zaspokoić swych potrzeb materialnych. Poczucie deprivacji ekonomicznej mieli niemal wszyscy, których dochody na osobę nie przekraczały 1 200 tys. zł miesięcznie.

ANEKS

Tabela 1. Miesięczne dochody pieniężne przypadające na jedną osobę w gospodarstwie domowym respondenta (%)

	Do 400 tys. zł	401-800	801-1200	1201-1600	Powyżej 1600 tys. zł	LICZBA OSÓB
Ogółem	11	34	28	14	13	1758
Płeć						
Mężczyźni	11	33	27	15	14	790
Kobiety	11	36	28	13	11	968
Wiek						
do 24 lat	11	37	27	15	9	158
25-34	14	40	23	14	9	339
35-44	17	38	22	11	12	424
45-54	9	29	32	16	14	211
55-64	7	30	31	17	15	274
65 lat i więcej	5	29	35	16	14	347
Miejsce zamieszkania						
Wieś	19	41	25	10	5	724
Miasto do 20 tys.	9	38	29	13	10	190
od 21 do 100 tys.	4	33	31	18	14	323
101-500 tys.	6	24	30	19	21	317
501 tys.i więcej mieszk.	2	25	30	19	24	202
Region						
Północny	13	31	27	16	13	248
Zachodni	8	32	33	17	10	190
Środkowozachodni	10	36	32	14	9	257
Środkowy	12	31	27	14	16	285
Wschodni	18	43	23	6	10	188
Południowo-wschodni	13	43	24	11	9	286
Południowo-zachodni	6	25	29	21	19	304
Wykształcenie						
Podstawowe	13	37	31	13	7	731
Zasadnicze zawodowe	14	43	27	11	6	427
Średnie	8	28	27	19	19	479
Wyższe	2	15	19	18	47	118
Grupa społ.-zaw.pracujący						
Kadra kier.,inteligencja	2	18	31	18	32	85
Poz. pracownicy umysłowi	4	28	26	21	20	162
Pracownicy fiz.- umysł.	2	41	34	12	10	58
Robotnicy wykwalifikowani	10	36	32	13	9	207
Robotnicy niewykwalifik.	15	40	24	17	4	75
Rolnicy	32	41	14	9	5	133
Prywatni przedsiębiorcy	8	22	12	32	26	50
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	5	28	36	16	14	595
Uczniowie i studenci	7	29	31	22	11	45
Bezrobotni	20	56	15	4	5	132
Gospodynie domowe i inni	21	46	23	6	5	170
Liczba osób w gosp.domowym						
1 osoba	1	21	32	17	29	233
2 osoby	3	24	33	24	18	369
3 osoby	5	29	36	18	13	349
4 osoby	11	43	27	12	8	400
5 i więcej osób	30	48	15	3	3	407
Liczba dzieci na utrzymaniu						
Bezdzietni	4	25	34	20	17	867
Jedno dziecko	9	36	30	14	12	360
Dwoje dzieci	16	46	24	7	7	334
Więcej niż dwoje	40	51	6	1	3	197

Tabela 2. Czy uważa Pan(i), że całkowite dochody w Pana(i) gospodarstwie domowym są :
(%)

	O wiele za niskie	Nieco za niskie	Na miarę potrzeb	Powyżej potrzeb	LICZBA OSÓB
Ogółem	47	37	15	1	1756
Płeć					
Mężczyźni	46	37	15	1	793
Kobiety	47	37	15	1	963
Wiek					
do 24 lat	43	41	15	1	160
25-34	47	38	14	1	331
35-44	52	35	13	0	419
45-54	46	41	11	2	214
55-64	46	39	14	1	279
65 lat i więcej	43	34	21	2	348
Miejsce zamieszkania					
Wieś	54	35	11	1	737
Miasto do 20 tys.	45	39	16	0	183
od 21 do 100 tys.	36	43	20	1	316
101-500 tys.	43	38	18	2	317
501 tys.i więcej mieszk.	47	35	17	0	201
Region					
Północny	47	35	16	2	248
Zachodni	59	29	12	0	184
Środkowozachodni	50	37	13	1	258
Środkowy	45	41	14	0	282
Wschodni	48	37	14	1	186
Południowo-wschodni	49	35	15	1	291
Południowo-zachodni	35	43	19	3	307
Wykształcenie					
Podstawowe	51	36	12	1	737
Zasadnicze zawodowe	52	35	12	1	430
Średnie	39	41	19	1	470
Wyższe	33	40	26	2	116
Grupa społ.-zaw.pracujący					
Kadra kier., inteligencja	40	40	21	0	86
Poz. pracownicy umysłowi	32	49	19	0	162
Pracownicy fiz.- umysł.	48	40	12	0	58
Robotnicy wykwalifikowani	50	39	10	1	210
Robotnicy niewykwalifik.	57	34	8	1	77
Rolnicy	55	36	8	1	148
Prywatni przedsiębiorcy	23	38	38	2	48
Grupa społ.-zaw. nie prac.					
Renciści i emeryci	47	34	18	1	603
Uczniowie i studenci	43	37	20	0	46
Bezrobotni	62	30	5	3	138
Gospodynie domowe i inni	47	38	15	1	176
Dochody na jedną osobę					
Do 400 tys. zł	72	23	5	1	186
401-800	56	35	7	1	579
801-1200	44	43	13	1	476
1201-1600	24	50	25	0	245
Powyżej 1600 tys. zł	24	33	41	3	212
Liczba osób w gosp.domowym					
1 osoba	46	33	19	2	237
2 osoby	38	41	19	1	367
3 osoby	46	41	12	1	347
4 osoby	48	37	14	0	400
5 i więcej osób	54	33	12	1	405
Liczba dzieci na utrzymaniu					
Bezdzietni	44	38	16	1	869
Jedno dziecko	46	41	13	1	362
Dwoje dzieci	46	37	16	0	329
Więcej niż dwoje	62	25	12	2	196